

Hallintovaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta

Lakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta (HE 188/2025 vp): Asia on saapunut hallintovaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava lakivaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- erityisasiantuntija Jurkka Jämsä, oikeusministeriö
- poliisiylitarkastaja Heidi Kankainen, sisäministeriö
- poliisitarkastaja Kari Siivo, Poliisihallitus
- rikostarkastaja Lauri Pajunoja, keskusrikospoliisi
- valtionsyyttäjä Leena Metsäpelto, Syyttäjälaitos
- asianajaja Pekka Ylikoski, Suomen Asianajajat

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- Helsingin käräjäoikeus
- Helsingin poliisilaitos
- Kaakkois-Suomen poliisilaitos
- Rajavartiolaitos
- Tulli
- Rikosuhripäivystys

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Ehdotettujen esitutkintalain (805/2011), oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) ja oikeudenkäymiskaaren muutosten tarkoituksena on sujuvoittaa rikosprosessia. Keskeisenä tavoitteena on viranomaisten voimavarojen ja toiminnan kohdentaminen nykyistä

Valiokunnan lausunto HaVL 3/2026 vp

oikeudenmukaisemmin ja tarkoituksenmukaisemmin. Sujuvoittamalla rikosprosessia voidaan antaa oikeusturvaa nykyistä tehokkaammin ja lyhentää käsittelyaikoja. Hallintovaliokunta pitää esityksen tavoitteita erittäin kannatettavina ja puoltaa lakiehdotusten hyväksymistä.

Esityksen perusteluista ilmenee, että rikosprosessin kesto on viime vuosina huolestuttavalla tavalla pidentynyt, mikä vaarantaa oikeusturvan toteutumista ja sen tehokasta saatavuutta. Prosessien pidentymiselle on useita syitä, jotka liittyvät esimerkiksi viranomaisten pitkäkestoiseen rahoitusvajeeseen, rikosasioiden kansainvälistymiseen ja monimutkaistumiseen sekä aiemmin tehtyihin lainsäädäntömuutoksiin. Hallitusohjelmaan onkin kirjattu useita rikosprosessin sujuvoittamiseen tähtääviä toimenpiteitä. Eduskunnalle on jo annettu käsiteltävänä olevan esityksen lisäksi sakkomenettelyn kokonaistarkasteluun (HE 5/2026 vp) ja syyteneuvottelun käyttöalan laajentamiseen (HE 187/2025 vp) liittyvät hallituksen esitykset. Hallintovaliokunta on kiinnittänyt useissa yhteyksissä huomiota asiakokonaisuuteen liittyviin lainsäädännön kehittämistarpeisiin ja pitää tärkeänä, että käynnissä olevat toimenpiteet etenevät suunnitellusti.

Esityksessä ehdotetaan muutoksia muun ohella asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämistä ja käsittelyä, rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuutta, toimenpiteistä luopumista, esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuutta sekä loppulausuntomenettelyä ja päätösten perusteluvelvollisuutta koskevaan sääntelyyn. Näillä muutoksilla kevennetään eräitä esitutkinnan muotovaatimuksia ja pyritään helpottamaan erityisesti laajojen rikosasioiden käsittelyä jo esitutkintavaiheessa. Lisäksi rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyä sujuvoitetaan mahdollistamalla haasteen puhelintiedoksianto nykyistä useammissa asioissa sekä laajentamalla kirjallisen menettelyn ja poissaolokäsittelyn soveltamisalaa.

Hallintovaliokunta toteaa, että vaikka ehdotetut muutokset ovat yksittäin tarkasteltuina melko pieniä, niiden arvioidaan sujuvoittavan rikosprosessia merkittävästi. Muutokset keventävät ja selkeyttävät osaltaan koko rikosprosessia. Käsittelyaikojen lyhentyminen parantaa oikeusturvaa ja rikoslainkäytön vaikuttavuutta. Valiokunta kuitenkin huomauttaa, että kuluvalle vaalikaudella on tarkoitus toteuttaa useita rikosprosessia sujuvoittavia muutoksia, joiden yhteisvaikutuksia viranomaisten tehtäviin ja resurssien kohdentumiseen voidaan arvioida kokonaisuutena vasta myöhemmin. Hallintovaliokunta tähdentää, että tehtävien lainsäädäntömuutosten lisäksi on kehitettävä myös rikosprosessiin osallistuvien toimijoiden omia ja yhteisiä käytäntöjä sekä asiantkäsittelyjärjestelmiä niin, että ne mahdollistavat lainsäädännön tehokkaan soveltamisen.

Esitutkinnassa selvitetään jatkossa asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus varaamalla hänelle tilaisuus sen esittämiseen kohtuullisessa ajassa. Yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan jättää selvittämättä, jos syyttäjä ilmoittaa, ettei hän ota vaatimusta ajaakseen. Syyttäjä voi ehdotetun sääntelyn mukaan tehdä päätöksen yksityisoikeudellisten vaatimusten ajamisesta jo esitutkinnan aikana. Näillä muutoksilla voidaan keventää sekä esitutkintaviranomaisten että syyttäjien työtaakkaa ja nopeuttaa asian käsittelyä etenkin laajoissa rikosasioissa, joissa on paljon asianomistajia. Valiokunta toteaa, että esimerkiksi tietoverkon välityksellä tehdyllä rikoksella voi olla useita tuhansia asianomistajia. Valiokunta pitää perusteltuna, että esitutkintaviranomaiset, syyttäjä ja tuomioistuin voivat jatkossa käyttää yleistiedoksiantoa erityisen laajoissa rikosasioissa, joissa on hyvin suuri määrä asianomistajia.

Valiokunnan lausunto HaVL 3/2026 vp

Samana rikoskokonaisuutta koskevat rikosilmoitukset voidaan ehdotetun esitutkintalain 3 luvun 1 §:n mukaan käsitellä yhdellä rikosilmoituksella, jos se on epäiltyjen rikosten laadun ja asian tarkoituksenmukaisen käsittelyn kannalta perusteltua. Saadun selvityksen mukaan ehdotetulla muutoksella sujuvoitetaan paitsi laajojen rikoskokonaisuuksien, myös muiden rikosasioiden käsittelyä. Sama ilmoittaja saattaa tehdä samasta asiasta useita ilmoituksia, jolloin on tarkoituksenmukaista, että rikosilmoitukset yhdistetään ja käsitellään yhdessä. Valiokunta toteaa, että muutoksella tavoiteltavat hyödyt voivat toteutua täysimääräisesti vain, jos tietojärjestelmät tukevat menettelyä asian käsittelyn kaikissa vaiheissa. Valiokunta pitää tärkeänä myös sitä, että jatkossa ilmoitusta ei kirjata rikosilmoituksena, jos epäselvää tai puutteellista ilmoitusta ei kehoituksesta huolimatta täydennetä ja ilmoitus on asian laatu huomioon ottaen olennaisesti puutteellinen tai on ilmeistä, ettei rikosta ole tehty.

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuudesta säädetään jo nykyisin esitutkintalain 5 luvun 3 §:ssä. Säännökseen ehdotetuilla muutoksilla pyritään lisäämään esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välistä yhteistyötä sekä syyttäjän aktiivista roolia esitutkinnan aikana. Tutkinnanjohtajan tulee ehdotetun sääntelyn mukaan neuvotella syyttäjän kanssa siitä, mitä asian valmisteleminen syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä varten edellyttää niissä tutkinnoissa, joissa esitutkintaviranomainen on ilmoittanut syyttäjälle tutkittavavaksi tulleesta rikoksesta. Lisäksi esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän tulee tarvittaessa neuvotella loppulausunnon tarpeellisuudesta, ja jos sitä käytetään, muun ohella sen sisällöstä.

Hallintovaliokunta pitää esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän tiivistä yhteistyötä etenkin vaativien rikosasioiden esitutkinnassa tärkeänä. Saadun selvityksen mukaan tällainen yhteistyö on jo nykyisellään sujuvaa. Toimiva yhteistyö voi parhaimmillaan sujuvoittaa ja tehostaa koko rikosprosessia niin, ettei syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä ole tarpeen hankkia lisätodistelua. Keskeisenä haasteena esitutkinnan aikaisessa yhteistyössä ovat työkuormaan ja toimintaympäristön muutokseen nähden riittämättömät henkilöstöresurssit. Hallintovaliokunta toteaa, ettei esitutkinnan aikaisen yhteistyön merkittävä lisääminen ole nykyisillä syyttäjäresursseilla käytännössä mahdollista.

Valiokunta toteaa, että ehdotettu loppulausuntomenettelyn velvoittavuus lisää esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien työtä esitutkintavaiheessa, mutta onnistuessaan se voi vähentää työmäärää syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin aikana. Keskeistä on, että tutkinnanjohtaja tunnistaa ne rikosasiat, joissa loppulausunto on tarpeellinen ja asian käsittelyn kannalta hyödyllinen. Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa on korostettu, että loppulausuntomenettely ei ole tarpeellinen yksinkertaisissa ja selvissä rikosasioissa, joita valtaosta syyteharkintaan lähetettävistä asioista on.

Esitutkintapäätösten ja syyttämättäjäättämispäätösten perusteluvelvollisuutta ehdotetaan kevennettäväksi. Ehdotetun sääntelyn mukaan perustelut tulee laatia asian laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että perusteluissa keskitytään lopputuloksen kannalta keskeisiin perusteluihin, mikä parantaa myös päätösten ymmärrettävyyttä. Yksinkertaiset ja selvät asiat voidaan perustella nykyistä suppeammin, kun taas vaativissa ja tulkinnanvaraisissa asioissa edellytetään perusteellisempaa arviointia. Valiokunta toteaa, että esitutkintapäätösten perustelujen valtakunnallisen yhdenmukaisuuden

Valiokunnan lausunto HaVL 3/2026 vp

varmistamiseksi voidaan hyödyntää esimerkiksi mallipohjia, joissa käytetään soveltuvin osin valmiita fraaseja.

Valiokunnan huomiota on asiantuntijakuulemisessa kiinnitetty siihen, ettei syyttämättäjättämispäätöksen perusteluvollisuus ehdotetun sääntelyn myötä käytännössä juurikaan kevene. Syyttäjän tulee saadun selvityksen mukaan edelleen perustella päätöksensä tuomioistuimen tuomion kaltaisesti punnitsemalla laajasti näyttöä epäillyn syyllisyyden puolesta ja sitä vastaan. Säännöksen perustelujen mukaan ehdotuksen tarkoituksena on kuitenkin keventää syyttämättäjättämispäätöksen perustelukäytäntöä ja välttää tarpeettoman laajoja perusteluita. Asiantuntijakuulemisen mukaan syyttämättäjättämispäätöksen perustelujen tulisi keskittyä syyllisyyskysymyksen sijasta niihin seikkoihin, joiden perusteella syyte jätetään nostamatta. Hallintovaliokunta esittää, että lakivaliokunta harkitsee, tulisiko syyttämättäjättämispäätöksen perusteluvollisuutta vielä keventää ehdotetusta niin, että *”perusteluista on ilmettävä asian laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla ne seikat, joihin päätös perustuu”*. Tällöin säännös kattaisi syyttäjän velvollisuuden perustella päätöksensä syyttämättä jättämisestä riippumatta siitä, tehdäänkö päätös prosessuaalisella vai harkinnanvaraisella perusteella. Säännös olisi myös linjassa ehdotetun esitutkintapäätöksen perustelemista koskevan säännöksen kanssa.

Hallintovaliokunta toteaa lopuksi, että vaikka käynnissä on useita toimenpiteitä rikosprosessin sujuvoittamiseksi, sääntelyä tulee edelleen kehittää myös siitä näkökulmasta, miten menettelyä voidaan keventää. Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa on tuotu yhtenä lainsäädännön kehittämistarpeena esiin kuulustelujen pöytäkirjaamisen keventäminen mahdollistamalla nykyistä laajemmin kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten. Menettelyn avulla voitaisiin lisätä rikostorjunnan kustannustehokkuutta ja käyttää resursseja nykyistä tarkoituksenmukaisemmin esimerkiksi kansainvälisissä sotarikoksiin liittyvissä esitutkinnoissa, joissa todistajat ovat ulkomailla.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Hallintovaliokunta esittää,

että lakivaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto HaVL 3/2026 vp

Helsingissä 5.3.2026

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Mauri Peltokangas ps
varapuheenjohtaja Pihla Keto-Huovinen kok
jäsen Tiina Elo vihr
jäsen Eveliina Heinäluoma sd
jäsen Petri Honkonen kesk
jäsen Juha Hänninen kok
jäsen Christoffer Ingo r
jäsen Mari Kaunistola kok
jäsen Anna Kontula vas
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Mira Nieminen ps
jäsen Saku Nikkanen sd
jäsen Hanna Räsänen kesk
jäsen Joakim Vigelius ps
jäsen Juha Viitala sd
jäsen Paula Werning sd
jäsen Ben Zyskowitz kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Henri Helo